

Cumhuriyet İlahiyat Dergisi - Cumhuriyet Theology Journal

ISSN: 2528-9861 e-ISSN: 2528-987X

CUID, June 2018, 22 (1): 733-742

Kitap Değerlendirmesi / Book Review

Doğudan Batıya, yazar Annemarie Schimmel, çev. Ömer Enis Akbulut (İstanbul: Sufi Kitap, 2017)

Review of *Doğudan Batıya [Orient and Occident: My Life in East and West]* by Annemarie Schimmel: A Review of the Book and Its Translation, trans. by Ömer Enis Akbulut (İstanbul: Sufi Kitap, 2017)

Değerlendiren / Reviewed by

Muhammet Tarakçı

Doç. Dr., Uludağ Ü. İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Anabilim Dalı
Associate Professor, Uludag Univ, Fac of Theology, Dept of History of Religions
Bursa, Turkey

mtarakci@uludag.edu.tr

<http://orcid.org/0000-0002-9547-7535>

Öz: Doğudan Batıya, Annemarie Schimmel'in *Orient and Occident: My Life in East and West* isimli otobiyografi kitabının Türkçe çevirisidir. Kitap yedi bölümden oluşmaktadır. Schimmel Almanya'da Marburg, Türkiye'de Ankara ve ABD'de Harvard üniversitelerinde hocalık yapmış; İsveç, Hollanda, İsviçre, ABD, Türkiye, Kuveyt, Bahreyn, Suriye, Ürdün, Mısır, Sudan, Tunus, Fas, Yemen, Suudi Arabistan, İran, Afganistan, Orta Asya, Pakistan, Hindistan, Endonezya ve daha pek çok ülkeyi gezip görmüş ve gezdiği yerlerde meşhur ve önemli kişilerle tanışmıştır. Tasavvuf, İslamî edebiyat ve sanatlarda otorite kabul edilen Schimmel, otobiyografisinde hayatı, gezdiği ülke ve şehirler ve tanıdığı kişiler hakkında dikkat çekici ve ilginç bilgiler vermektedir.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Doğudan Batıya, Annemarie Schimmel, İslam, Tasavvuf, İslam Sanatları.

Abstract: *Doğudan Batıya* is a translation of the late orientalist professor Annemarie Schimmel's autobiography named *Orient and Occident: My Life in East and West*. It contains seven chapters. Schimmel studied as a professor at various universities such as Marburg in Germany, Ankara in Turkey, and Harvard at USA. She travelled to Sweden, Holland, Switzerland, USA, Turkey,

Kuwait, Bahrain, Syria, Jordan, Egypt, Sudan, Tunisia, Morocco, Yemen, Saudi Arabia, Iran, Afghanistan, Central Asia, Pakistan, India, Indonesia, and many more. He met many famous scholars and important people. She is well-known and highly appreciated authority on Islamic mysticism, poetry, arts. In her autobiography, Schimmel gives noteworthy information about her life, the countries and cities she visited, and people she met throughout her life.

Keywords: History of Religions, *Orient and Occident: My Life in East and West*, Annemarie Schimmel, Islam, Islamic Mysticism, Islamic Arts.

Türkçe, Arapça, Farsça, Urduca gibi bildiği yirmiden fazla dille İslam, İslam tasavvufu, şiiri ve sanatı üzerine ellinin üzerinde kitap telif etmiş; aralarında Türkçe ve Arapçanın da bulunduğu pek çok kaynak dilden Almancaya, Almancadan Türkçeye çeviriler yapmış Alman oryantalist Annemarie Schimmel, *Doğudan Batıya* (orj. *Orient and Occident: My Life in East and West*) adıyla Türkçeye tercüme edilen kitapta kendi hayatını anlatmaktadır. Yazarımızın 1922 yılında Almanya'nın Erfurt şehrinde başlayan hayatı, 26 Ocak 2003'te Bonn'da sona ermiştir. Vefatından bir yıl önce 2001'i 2002'ye bağlayan yılbaşı gecesi tamamladığını söylediği (s. 449) bu kitabı, onun âdeta okuyucusuna ve dünyaya veda ettiği son eserlerinden biridir.

Luteran, ama kiliseye pek gitmeyen (s. 38-39) bir ailenin tek çocuğu olan Schimmel henüz on yedi yaşındayken doğu ve bilhassa İslam üzerine çalışmaya karar vermiş (s. 21) ve 20 Kasım 1941'de ondokuz yaşında "Geç Ortaçağ Mısır'ında Halife ve Kadı" isimli teziyle ve "pekiyi" (magna cum laude) derecesiyle doktor (s. 74), 31 Mart 1945'te yirmi üç yaşında "Memlüklerde Askeri Zümre" isimli teziyle doçent (s. 77) olmuştur. Kitapta doktora ve doçentlik süreçlerinin bu kadar kısa bir sürede bitirilmesinin salt kişisel maharetten mi yoksa buna eşlik eden ve İkinci Dünya Savaşı nedeniyle ortaya çıkan yetmiş insan ihtiyacından mı kaynaklandığı net olarak anlaşılamamaktadır.

Doğudan Batıya, yedi bölümden oluşmaktadır. Birinci ve ikinci bölümde yazar, Almanya'da geçen çocukluk ve ilk gençlik yıllarını, yani eğitim hayatını ve Marburg Üniversitesi'ndeki ilk hocalık tecrübesini anlatmaktadır (s. 15-115). Üçüncü Bölüm yazarın 1952-1959 yılları arasında Türkiye'de yaşadığı yılları kapsamaktadır. Bu bölüm "İstanbul - O Emsalsiz Şehir" (s. 119-140), "Ankara'da Profesörlük" (s. 140-162), "Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin Şehri Konya" (s. 162-180), "Kardeşim İsmail" (s. 180-187), "Tuhaf Bir Akdeniz Seyahati" (s. 187-194) ve "Anadolu'da Seyahat" (s. 194-211) alt başlıklarından oluşmaktadır. "Bir Ara Dönem: Avrupa Yılları" isimli dördüncü bölümde yazar, Türkiye'den ayrıldıktan sonra Almanya'da geçirdiği yılları anlatmaktadır. Beşinci bölümde, "Okyanusun Öte Tarafı", yani Schimmel'in Harvard'da hocalık yaptığı yirmi beş yıllık dönem (1967-1992) ele alınmaktadır. "Şark Seyyahı" adını taşıyan altıncı bölümde (s. 285-402) ise, yazarımızın değişik dönemlerde İslam dünyasına yaptığı çok sayıda seyahate yer verilmektedir. Bu bağlamda Kuveyt, Bahreyn, Suriye, Ürdün, Mısır, Sudan, Tunus, Fas, Yemen, Suudi Arabistan, İran, Afganistan, Orta Asya, Pakistan, Hindistan ve Endonezya gezilerine dair gözlemler aktarılmaktadır. Yedinci ve son bölüm yazarımızın 1992-2002 yılları arasında Avrupa'da geçirdiği yılları kapsamaktadır.

Bir otobiyografi kitabının güçlü yanı ne olabilir? Anlatımın akıcılığı ve berraklığı, yazarla ve kitap boyunca kendilerinden bahsedilen kişilerle ilgili bilgilerin doğruluğu, bir otobiyografi kitabında olması beklenen temel özelliklerdir. Elbette anlatılan hayatın ilginç olması da, kitabı cazip ve okunur kılar. *Doğudan Batıya* kitabının tüm bu kıstaslardan en üst dereceyle geçebileceğini söylemek abartı olmaz.

Schimmel'in, tanıştığı pek çok ünlü kişi hakkında verdiği bilgiler ve yaptığı değerlendirmeler ilgi çekicidir. Meselâ, Louis Massignon hakkında şöyle yazıyor:

“Kongrenin benim için zirvesi Louis Massignon ile karşılaşmam oldu. Onun, Hallac hakkındaki eserini, daha öğrenci iken heyecanla ve bir o kadar da meşakkatle didik didik etmiştim. Beni ona götüren Heiler'di... Bir daha hiçbir zaman hayatımda böyle nurani bir zat görmedim. Sanki Hallac'ın ilahi aşkı ile kendisinin Muhabbetullah'a ve Rahman'a olan cezbesi, kaçınılmazlığını idrak ettiği çile ve ezaya karşı rızası; onun o güzel cemalinden, yüzünün ince çizgilerinden ve gözlerinden aks etmekteydi. Massignon, sadece İslam mistisizmine vakıf bir âlim değildi, her zaman tehlikeye maruz kalmak pahasına da olsa ezilenlerin (mesela Cezayirli) davasına sahip çıkardı. Dua cemaatleri teşkil eder; Hristiyanlar'ın ve Müslümanlar'ın kutsal bildiği mekânlara, dini geziler düzenlerdi” (s. 105-106).

Yazarımızın Rosenthal, Wolfson ve Bîrûnî hakkında yazdıkları da not edilmeye değer:

“Rosenthal, Sami Dilleri'nin allamesi ve fakat bir o kadar mütevazı hocası olup hepimiz onu ihtiram ve tazim ile anardık, öyle ki onun hakkında meslektaşlarının ağzından hiçbir zaman menfi bir şey duymuş değilim. Bu husus bile başlı başına bir olaydır hani” (s. 261).

“Wolfson, 20. yüzyılın başında memleketi Galiçya'dan Harvard'a gelmiş ve hayatını fiilen neredeyse tamamıyla kütüphanede geçirmiş, yemeklerini de fakülte kulübünde yemiştir” (s. 262).

“Biruni'nin telif ettiği *Kitab fi'l-Hind*, Avrupa'da karşılaştırmalı dinler tarihi mefhumu ortaya çıkmadan çok önce, dünya çapında yabancı bir kültürü peşin hükümsüz müşahede eden ilk eserdir. Daha da mühim olan onun insanı hayrete sevk eden *Chronologie der Alten Völke*, isimli eseridir. Bu eserde Biruni, bildiği bütün kavimlerin takvim hesaplarını, bayram günlerini ve an'anelerini tahkik etmiştir. Eser değerinden bugüne kadar hiçbir şey kaybetmemiştir” (s. 357-358).

Otobiyografi kitaplarını ilgi çekici hale getiren başka bir husus, anlatılanların başkalarına ilham verebilme potansiyeli olsa gerektir. Görebildiğim kadarıyla ele aldığımız kitabın en güçlü yanı da budur. Özelde ülkemizin ilahiyat fakültelerinin öğrenci veya hocaları, genelde İslam araştırmacıları kitap boyunca son derece faydalı, ilham verici ve motive edici tavsiyeler,

rehberlikler, hem geçmişe yönelik değerli hem de geleceğe yönelik ufuk açıcı değerlendirmeler bulacaklardır. Aklımda yer eden bazı örnekleri şöyle aktarabilirim:

Annemarie Schimmel'in mezar taşını süsleyen "İnsanlar uykudadır ve öldüklerinde uyanırlar." sözünü, yazarımız henüz yedi yaşında iken annesinin kendisine okuduğu bir malsalda duyduğunu kaydetmektedir (s. 21).

Müslüman dostları Schimmel'e "Cemile" veya "Cemile Bacı" şeklinde hitap etmeyi severlerdi. Kendisi de Müslüman dostlarına yazdığı mektuplarını "Cemile" ismiyle bitirirdi. Cemile ismini ona ilk yakıştıran ise, üniversitede çalışmaya başladığı yıllarda (1942-45 arası) kendisini "Shimmele" (Shimmelciğim) diye çağırırken, "Cemile" ismini telaffuz eden yaşlı bir Alman hoca imiş (s. 75).

Annemarie Schimmel, hocası Friedrich Heiler'den, dinleri ve dinî fenomenleri incelerken dinin duygusal boyutunu ihmal etmemeyi bir temel ilke olarak tevarüs etmiştir. Bunu şöyle dile getiriyor: "Dini metinlerde ilahi haşyetin ehemmiyetine işaret etmeyi vazife bilecek kadar eski kafalıyım. Hangi mebde ve menşeden olursa olsun bir dini metin, gazete veya tren tarifesinden farklı bir şeydir." (s. 40). Schimmel, ilk hocalık yaptığı Marburg'daki üniversitede Bultmann ile Heiler arasındaki gerginliği anlatırken yine aynı konuya işaret etmektedir: "Lakin İlahiyat Fakültesi'nde bir hayli gerginlik vardı, bilhassa Rudolf Bultmann ile Friedrich Heiler arasında. Bultmann'ın soğukkanlı ve kuru yaklaşımı, Hristiyanlığı mistik unsurlardan arındırma gayreti; Hristiyanlığın mistik tarafını temsil eden Heiler'e aykırı düşüyordu. Bu sebepten ikisinin arası açıldı. Ben, Heiler'in etrafındaki gruba intisab ediyordum (s. 89). Schimmel, benzer bir hassasiyeti Massignon'da da görmüştür: "1957 senesinde, Münih'te şarkiyatçılar kongresinde tekrar rastlaştık ve tesadüfen Münihli şarkiyatçı Franz Babinger'in takriri esnasında yan yana oturduk. Babinger, "Yedi Uyurlar" ile ilgili Anadolu'daki kutsal mekanlardan bahsederken, Massignon her defasında bir ah u vah çekip, "Cet homme ne croit pas, il ne croit rien!" ("Bu adam inanmıyor, bu adam hiçbir şeye inanmıyor!") deyip duruyordu. Zira onun için çok kıymetli olan "Yedi Uyurlar" konusunu, yalnız tarihi ve eleştirel bir açıdan ele almak, bu hadisenin kudsiyetini yok ediyordu" (s. 106).

Schimmel'in şiire ve musikiye ilgisi sınır tanımaz. Bilhassa İslâm dinî musikisine karşı derin bir bağlılık ve hayranlık duymaktadır: "Şarka geldiğimde, şarkın müziği beni mest etti. Hala Mevlevî Ayini'nden bazı bölümler, mesela 'Niyaz ilahisi' beni nerdeyse cezbeye gark eder. Mevlevî Ayini'nin, bazı icralarında bu nağme son bölümden önce yer alır. Türk ilahilerinin o basit melodilerinden ne kadar da haz alırım, o ilahiler ki her zaman Allah'ın zikrinde zirveye çıkarlar" (s. 43).

Her ilim erbabının kitaplarla arası iyidir; ama Schimmel'de bu ilgi özellikle İslâmî eserlere (Arapça, Türkçe veya Farsça), hatlara ve en ziyade Mevlana'ya yoğunlaşır: "İlk maaşım Mevlana'nın Mesnevi'sini satın aldım" (s. 65). Schimmel için Mevlana adeta mebde ve mead gibidir: "Ve o gün bu gün ona sadık kaldım. Sık sık Konya'daki kabrini Kâbe misali ziyaret ettim, şarkta ve garptaki izlerinin peşinde koştum ve her seferinde döndüm dolaştım ona geri döndüm" (s. 71).

Yazarımız üniversitede hocaları arasında Hans Heinrich Schaefer'i özellikle anıyor. Elliot üzerine bir ders hazırlamasını Schimmel'den isteyen bu hoca, notlarına bakarak konuyu özetlemeye çalışan Schimmel'e şöyle demişti: "Schimmel hanımefendi, defterinizi kapatın; ben ne yazdığınızı bilmek istemiyorum, ne bildiğinizi öğrenmek istiyorum! Bu tarzı ile bana irticalen hitabeti öğretti." Sonraki yıllarda Schimmel derslerinde, konferanslarında ve sempozyumlarda konuşmalarını, sadece not defterini değil, gözünü de kapatarak yapacaktı... Bahsi geçen Schaefer, öğrencisi, notlarını veya defterini kapattıktan sonra dersi anlatamıyorsa, onu şuna benzer uyarılarla kibarca (!) ikaz etmiş: "Siz iyisi mi bisiklet binmeye gidin, bu sağlığımız için Farsça öğrenmekten çok daha iyi olacak!" (s. 67).

Yazarımız, "Eşsiz bir şehir" diye nitelendirdiği İstanbul'a kitabında sayfalarca yer verdikten sonra, onu anlatmanın mümkün olmadığını da itiraf ediyor ve diyor ki:

"İstanbul'u şiiirlerle tanıdım, onu baştanbaşa dolandım, cadde ve sokaklarında, o dik yokuşlarında bir aşağı bir yukarı salındım. Katran ve kebabın, balığın ve kabristanlarda solmuş çiçeklerin kokusunu teneffüs ettim. Farkına varmadan da olsa, şehrin tarihi semtlerinden geçerken her bir köşede radyolardan yükselen Türk şarkılarını ve ezgilerini hafızama nakşettim. Camilerinin seyrine daldım. Boğaz, gümüş ve erguvan renginde aheste aheste ışıldarken; güneş, dalgaların üzerinde alev alev parıldayan ışıktan köprüler inşa ederken, her defasında yeniden, gurubun ve gün doğumunun temasında kayboldum" (s. 120).

Yazarımız, kitabını, tüm kitabın, yani Annemarie Schimmel'in hayatının özeti sayılabilecek şu cümlelerle sona erdiriyor:

"Hayatta, şu an itibari ile bulunduğum hal üzerine sadece ve sadece minnettar olabilirim; evet namütenahi müteşekkirim. Zira sekreter ve asistan olmaksızın, bilgisayarsız, arabasız, tatil yapmadan, spor ile iştigal etmeden gönlümce bu kadar çok ve yoğun çalışabilmiş olmam, güzel dostlar, beni sürura sevk eden insanı münasebetler tesis edebilmiş olmam ve dünya sathında muvaffak olmuş talebelerimin olması ve nihayet bugüne kadar -birkaç damar tıkanması ve kan zehirlenmesi haricinde- ağır hastalıklardan masun kalabilmiş olmam bu şükranımın birer vesilesidir (s. 448).

Eğer ki bana, daima olduğu gibi, İslam'a fazlaca romantik bir zaviyeden yaklaştığım ithamı ile gelinirse, sadece Aziz Augustin'in şu sözleri ile cevap vermek isterim: "res tantum cognoscitur quantum diligitur, -İnsan sadece muhabbeti kadar fehmeder-. Zannederim çocukluğumdan beri şark dünyasını sevdiğim için, Müslümanlarla onların lisanında konuştuğum, takva ehli aileler yanında yaşadığım içindir ki, onları bir nebze olsun anlayabilmekteyim (s. 448).

İstikbal neye gebedir bilmiyorum, sadece daha iyi itilaf ve muhataba karşı daha fazla ihtiram umut ederim. Ve annemden öğrendiğim, eski denizcilerin şu şiarına ittiba ederim: "Hayrı um, şerre hazır ol." Annem pek sevdiği o şark mese-

linden mülhem, gereksiz vehimlerden imtina etmemi öğütlerdi: "Yüzlercesi ve-badan öldü, ama binlercesi veba korkusuyla telef oldu." Bu tavsiye bana öyle geliyor ki, her yeni gün başka başka inzara muhatap olan ve kafa karıştırıcı haberler sağanağına maruz kalan cemiyetimiz için hikemi bir nasihat mertebesindedir (s. 449).

İhtiram ettiğim şarkiyatçı şair Friedrich Rücken'in sözleri ile ancak şunu derim:

Yarın öleceksem,

Çalıştığım yeter.

Yok, bir on yıl daha yaşayacaksam,

Yapılacak iş bana yeter.

Sonra çocukluğumun şu kelamı aklıma gelir: "İnsanlar uykudadır ölünce uyanırlar" (s. 450)

Kitapta üstü kapalı geçilen ve bilinçli ya da bilinçsiz olarak göz ardı edilmiş bazı hususların bulunduğunu da söyleyebiliriz. Söz gelimi, yazarımız Türkiye'de geçirdiği yılları anlatırken, burada yaptığı bir evlilikten hiç söz etmemektedir. Berlin'de ilk gençlik yıllarında yaşadığı ve kötü bittiğini söylediği ilk aşk tecrübesi gibi (s. 66), bu evlilik de hatırlanmak veya yazılmak istenmeyen anılar içeriyor olmalıdır. Tıpkı evliliği gibi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde geçirdiği beş yıllık süreyi (1954-1959) anlatırken, doktora öğrencisi ve tek asistanı Hikmet Tanyu'dan veya fakültede yakın dostluk kurduğu kimselerden neredeyse hiç söz etmemesi de dikkat çekmektedir. Hâlbuki önceki dönemde Almanya'daki hoca ve meslektaşlarından, sonraki dönemde Harvard'daki meslektaşları ve öğrencilerinden bolca hatıralar aktarılmıştır.

Kitabın tercümesi ve Türkçe baskısı hakkında da bazı hususlara dikkat çekmek gerekmektedir. Öncelikle kitabın serbest bir çeviri ile Türkçeye tercüme edildiğini belirtebiliriz. Serbest çeviri, çoğu durumda iyi tercihler ortaya çıkarmış ve kitabın sanki bir tercüme değil, Türkçe yazılmış bir kitap gibi kolayca okunmasını sağlamıştır. Söz gelimi, Harvard'da öğrenci yurtlarını gezme fırsatı doğduğunda Schimmel bunu yurtları tanımak için bir fırsat olarak değerlendiriyor: "bu teklifi, yurtların ne menem şeyler olduğuna dair merakımı gidermek için fırsat bildim" (s. 167). "Ne menem şeyler" ifadesi İngilizce metinde yok elbette ve yazı dilinde kullanılması ne kadar uygun bilemiyorum, ama yine de okurken farklı ve güzel bir çeşni kattığını hissettim. Serbest çevirinin asıl metinden uzaklaşmak ve kimi zaman da yanlış çeviriler yapmak gibi bazı sakıncaları ve tehlikeleri de var. Kitapta bunu bilhassa şairlerin çevirilerinde hissedebiliyorsunuz. Mesela, kitabın son cümlesi (teşekkür faslını saymazsak), şu şiirle bitmektedir:

... and by seeing love eternal,

We float away, we disappear.

Mütercimimiz bu cümleyi şöyle çevirmiştir:

*Ta ki, üful edip de fena hak olanda,
Didar-ı Aşk-ı ebedi temaşasında.*

Okuyucu bu cümleden ne anlayabilir, bilemiyorum. Ama bu şiiri şöyle aktarmak acaba daha mı kötü olurdu?

*Temaşa ederek ebedî aşkı,
Uçar ve görünmez oluruz¹*

Başka bir şiir güçlenen ırkçılık karşıtı ve feminist akımlardan sonra, siyahilere ve kadınlara yönelik pozitif ayrımcılığın had safhaya çıkması; beyaz ve erkek olanların iş bulma şansının azalması sonucu ortaya çıkan marazi duruma işaret ediyor. Böyle bir ortamda iş bulmakta zorlanan beyaz bir erkeğin dramını anlatmak üzere Schimmel şu şiiri yazıyor:

*In Harvard, a frustrated youth tried to make his way,
Till he realized one day:
It's all in vain,
Only as a female I can gain.
As such, in Harvard a star he became.*

Mütercimimizin çevirisi şöyle:

*Hüsrana düçar bir genç oğlan vardı Harvard'da
Okur da okur, durumu nihayet kavrayana kadar:
'Ne pis iştir bu iş,
Karar verdim olacağım feminist!
İşte bundan sonra, genç oğlan oldu yıldız, Harvard'da.*

Acaba doğrusu şöyle mi olmalıydı?

*Hakkı yenmiş genç bir adam Harvard'da, çizmeye çalışıyordu yolunu,
Bir gün kavrayana kadar şu gerçeği:
Hepsi boşuna,
Ancak bir kadın olarak, yükselebilirim,
Böylece bir yıldız oldu bu adam Harvard'da.*

Maddî hatalar veya tashih hataları hemen her kitapta az veya çok bulunur. Ama bu hataların fazlaca olması okuma zevkimize zarar verir. Kitabımızın başına (yoksa okuyucular olarak bizim başımıza mı?) tam olarak böylesi bir talihsizlik gelmiştir. Onlarca örneğini not ettiğim hatalardan ikisini numune olarak aktarıyorum:

“Bazen de 7 Kilis seyahati kadar dramatik, 6 olmasa da sürpriz” (s. 207). Bu cümlede yedi ve altı rakamları herhangi bir dipnota işaret etmemektedir ve zâittir.

¹ “Ebedî aşkı temâşâ edinceye dek,
Boşlukta yüzer, yok oluruz elbet.”
Goethe, *Doğu-Batı Divanı*, çev. Senail Özkan, 2. Baskı (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2010), 313.
Cumhuriyet Theology Journal 22/1 (June 2018): 733-742

210. sayfadaki 38. dipnotta şöyle bir bilgi verilmiş: “Bkz. Dipnot 176”. Dipnot 176’yı bulabilene aşk olsun! Aslında yazılması gereken açıklama şöyle olmalı: Bk. Üçüncü Bölüm, Dipnot 14.

Tercüme hataları kapsamında da birkaç örnek vermek gerekirse,

- a) “... annem tökezler ve uyluk kafasını kırar.” (s. 239). “Uyluk kafası” ne demek? Aslına baktığımızda yazarın “hipbone” kelimesini kullandığını görüyorsunuz, yani “uyluk kemiği”.
- b) Annemarie Schimmel, 2001 yılında Harvard’da yapılan bir mezuniyet törenini anlatıyor. Mezuniyet töreninde önceki yıllarda mezun olanların da yürüyüş alayına katıldığından söz ederken diyor ki, “Geçiş töreninde, önceki yılların mezunlarıyla beraberce yürürler. 10. veya 25. mezuniyet yıllarını kutlayanlar genellikle kalabaktırlar. 2001 senesiydi, şurada Class of 1938 levhası görünüyordu, herhalde bir veya iki doksanlık mezun vardı aramızda, orada da Class of 1981 duruyordu, yani 1981 mezunları.” (s. 254).

Bu tercümede özellikle son cümle sorunludur. Cümlelerin İngilizcesi şöyle:

In the year 2001 some posters were held high saying "Class of 1931", carried by a person in his nineties, or, "Class of 1981," a group, that graduated that year.

Bu cümleyi şöyle çevirmek mümkün: “2001 yılında bazı pankartlar açılmıştı: 90’lı yaşlarında bir adamın taşıdığı pankartta ‘1931 Mezunları’ veya o yıl mezun olan bir grubunkinde ‘1981 Mezunları’ yazıyordu.”

Hemen fark edilebileceği üzere, “90’lı yaşlarında bir adam” ifadesi, “bir veya iki doksanlık mezun vardı” şeklinde mezunun boyuna mı yaşına mı işaret ettiği bile anlaşılamayan tuhaf bir çeviriye dönüşmüştür. “Bir veya iki” kelimeleri de herhalde “nineties” kelimesinin çoğul olmasından hareketle bizim bilemediğimiz bir yöntemle çıkarılmış olmalıdır! “Kalabaktırlar” kelimesinde de tashih hatası göze çarpıyor.

- c) “Hristiyanlığın geneli ile ilgili olup özel alanlarına tahsis edilmemiş hatırı sayılır miktarda ders varken, aynı zamanda Yahudilik hakkında da epeyi ders okutulurken, İslam ile ilgili sadece İslam’a Genel Giriş dersi verilmekteydi. Gel de bu durumda Amerikan Ortadoğu politikasının tuhaf seyrine şaşma” (s. 257).

Cümlelerin aslı şu şekildedir:

And then: there is a considerable number of courses on Christianity, some on Judaism, but only one single, general introduction to Islam. Little wonder, that the American Near East policy goes such strange ways.

Bu cümlelerin çevirisi de şöyle olmalıydı:

Ve daha sonra: Hristiyanlık üzerine çok sayıda ders vardı. Yahudilikle ilgili de bazı dersler bulunurdu. Ama İslam’la ilgili genel giriş mahiyetinde sadece bir ders verilirdi. Amerika’nın Yakın Doğu politikasının bu kadar tuhaf yönlere savrulmasına şaşmamak gerek.

Mütercimnin çevirisinin ilk cümlesine bilhassa dikkat ediniz: “Hristiyanlığın geneli ile ilgili olup özel alanlarına tahsis edilmemiş”. Altı çizili bu bilgiyi o İngilizce metinden çıkarmak hayli çaba gerektirmiş olmalı!

- d) “İslam bilimleri uzmanı; el yazmalarının mahiyetleri, parşömen ve kağıt, mürekkep türleri ve tezhip hakkında asgari düzeyde bir şeyler bilmelidir” (s. 267).

I believe that for the student of Islamic Studies, this course is a must, to at least know a bit about the peculiarities of the manuscripts, about the parchment and paper, about types of ink and illumination.

Bu cümlelerin şöyle çevrilmesi herhalde daha isabetli olurdu: Öyle inanıyorum ki, İslam Araştırmaları alanındaki öğrenciler için bu ders [Hüsn-ü Hat]; yazmaların özellikleri, parşömen ve kâğıt, mürekkep ve tezhip hakkında bir şeyler öğrenmeleri açısından bir zorunluluktur.

- e) “Birkaç yıl sonra da Kastamonu’da yüz elli farklı çorba tarifi olduğunu ancak bir sene sonra öğrendik” (s. 202).

Only years later we heard that in Kastamonu, people had one hundred and sixty-five recipes of soups.

Bu cümleyi Türkçeye “Kastamonu’da yüz altmış beş çeşit çorba tarifi olduğunu yıllar sonra işittik” şeklinde aktarabiliriz. Mütercimimizin çevirisinde hem “birkaç yıl sonra” hem de “bir sene sonra” denilmiş; ama ne yazık ki her ikisi de doğru olmamış. Ayrıca çorba tariflerinin sayısı acaba neden 165’ten 150’ye düşürülmüş olabilir?

- f) “Hortense’yle birlikte Almanya’da yaptığım ilk seyahatlerimden birinde yolum Niederaltaich’deki Benediktin Tarikatı başrahipliğine düştü.”

Bu cümlede “Benediktin Tarikatı başrahipliği” ifadesi, “Benedikten Tarikatı manastırı” olmalıydı.

Tercümeyle ilgili son olarak mütercimnin Osmanlıca ve Arapça kelime tercihinin neredeyse takıntı derecesinde aşırıya kaçtığını söylemek gerekir. İmam-hatip lisesi veya ilahiyat okumuş ya da az çok Arapça bilenler için bu tercih ciddi sorunlar yaratmasa da, mütercimimizin bu kitabını (ve diğer kitaplarını da) Arapça bilmeyenlerin de okuyabileceğini göz önünde bulundurmak gerekir. Artık unutulmuş veya kullanılmayan bazı kelimeleri ısrarla kullanmaya devam etmek okuyucuya fazladan bir yük getirmektedir. Türkçe bir kitabı okurken, Arapça bilmeyen ama diyelim ki üniversite mezunu bir okuyucunun Arapça ve Osmanlıca kelimeler için sık sık sözlüğe bakmak zorunda kalması doğru olmasa gerektir. Bu kelimelerin tercih edildiği tercümeyle çeviri yanlışları da eşlik ederse, o zaman metni anlamak gerçekten zorlaşabilir. Yukarıda kitabın tercümesinin serbest bir çeviriye yakın olduğunu söylemiştik. Serbest çevirinin, öncelikli olarak metnin daha iyi anlaşılması için tercih edildiğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla, bir yandan metin anlaşılabilir diye serbest çeviriye tercih etmek, diğer yandan artık kullanılmayan ve Arapça bilmeyenlerin anlayamayacakları kelime tercihleriyle metni ağır-laştırmak birbirini ahenkli iki tavır gibi görünmemektedir:

- a) İnsan sadece sevdiği veya ünsiyet kesbettiği insanları tanır ve bilir. Bu durumda tahassüsümüz nazarımızı biler, aslında her şeyin daha zengin ve çok vecheli olduğunu ifşa eder; bize, zuhur edenin tabaka tabaka olduğu idrakini bahşeder. Gayrin zatının bütün şümulü ile ve haiz olduğu külli kıymetle görünmesini temin eder" (s. 449).

Sanki Osmanlıca yazılmış bir metnin, sadeleştirilmeden latinize edilerek yayımlanmış halini okuyor gibiyiz.

"One knows only those people well whom one loves, or is a friend to them. Emotion makes our view richer, vaster, more discerning; it shows the nature of the other in all its fullness, in its entire value."

Bu metni Türkçeye şöyle aktarmak mümkündür: "Kişi, ancak sevdiklerini veya sevdiklerinin bir arkadaşını iyi tanıyabilir. Duygu, bakışımızı daha bir zenginleştirir, genişletir ve derinleştirir; öteki'nin tabiatını bütün yönleriyle ve bütün değerleriyle gösterir."

- b) "Çağların ve milletlerin derin idraki muhakkak ki, siyasi ve harp tarihinin çorak ve ümitsiz yolundansa, nazmın tarikinde daha kolay istihsal edilir." Bu hüküm sanatlar için de varittir (s. 449).

"From poetry, we learn about eras and nations in much greater depth than through the deceitful, miserable ways of political-and war-histories." The same applies to the arts.

Türkçe tercümesi şöyle yapılabilirdi: "Siyaset ve harp tarihinin yanıltıcı ve eksik yöntemlerine kıyasla, şiir bize çağlar ve milletler hakkında çok daha derin bilgiler verebilir." Bunu beşerî bilimlere de uygulayabiliriz.